

A magyar-kínai kapcsolatokról

A magyar-kínai kapcsolatok a rendszerváltás után, az 1990-es években, ha nem is szűntek meg, de nagyon minimális szintre estek vissza. Diplomáciai kapcsolatok léteztek, 1994-ben Göncz Árpád köztársasági elnök Kínába látogatott, de ezen a legfelső mázon kívül nem igen volt tartalma a viszonynak. Medgyessy Péter miniszterelnöksége indított el egy aktívabb folyamatot 2002-től, melyet a Gyurcsány-kormányok is folytattak. Ekkor azért még nagyrészt tájékozási fázisról beszélhetünk, amely a 2010 utáni Orbán-kormányok első periódusát is jellemezte. Az időszakot a nemzetközi gazdaság és politika szintjén egyrészt Kína nagyon erőteljes gazdasági, és különösen külkereskedelmi felemelkedése, másrészt fokozatos politikai emancipációja jellemezte. Ezek a folyamatok a kormányra kerülő Fideszt is arra ösztönözték, hogy korábbi acélos Kína-ellenes politikáját feladja, s lázasan igyekezett átjutni a ló másik oldalára. Sikerrel. A pártközi kapcsolatok felvétele a Fidesz és a Kínai Kommunista Párt között (még ha nincs is különösebb jele annak, hogy lenne valami tartalma), valamint a Népi Hősök Tiananmen téri Emlékművének a magyar miniszterelnök általi megkoszorúzása önkéntes vezeklésnek tűnt.

A Medgyessy-kormány keleti irányú nyitása és az Orbán-kormány „Keleti nyitás” névre keresztelt politikája között a kínai relációban két alapvető különbség van. Az első kezdeményezés egy olyan időszakban zajlott, amikor a nyugati világ alapvetően pozitívan viszonyult Kínához, nagy lehetőségeket látott a kínai piacban és általában a kínai gazdasági kapcsolatokban. Következésképpen a magyar kormány harmóniában működött az Európai Unióval, amelynek akkor frissen lett tagja Magyarország. Az Orbán-kormányok működése Kína pozíciója szempontjából fokozódóan konfliktusos idősziakra esik, s a keleti nyitás eszméje egyre inkább különállásával rítt ki az Európai Unióból. A másik különbség az, hogy míg a Medgyessy- és a Gyurcsány-kormányok technokrata megközelítése a kölcsönös előnyöket kereste ebben a gazdasági kapcsolatban, addig az Orbán-kormányok a pragmatikus megfontolásokon jócskán túllépve a maguk egyik identitás markereként használták és használják ezt a viszonyt, ami jóval túlmutat a gazdasági célok keretein.

Egy jövőbeni ésszerű Kína-politika kimunkálásához éppen ezeket a különbségeket okozó körülményeket kell feltételként megvizsgálni, vagyis Kína (és Magyarország) nemzetközi pozíciójának alakulását, illetve Magyarország (és valamennyire Kína) igényeit és lehetőségeit, amelyeket összekapcsolni érdemes és lehet. Ennek megfelelően a Kína-politika – látszódon bármilyen fontosnak vagy éppen túldimenzionáltnak is időnként – nem valamiféle autonóm egység, hanem nagyon is szoros konzekvenciája a magyar stratégiának, elsősorban is a gazdasági, s ezzel szoros összefüggésben a külpolitikai stratégiának.

Egy: A meghatározó külső körülmények

A nemzetközi rendszerben és a világrendben tapasztalható legintenzívebb mozgás és folyamat ma az Egyesült Államok és Kína versenye, konfliktusa, viszonyának alakulása. Ennek értelmezése nagyon sokrétű, az állapotok tapasztalata, leírása és prognózisa terén ezer virág virágzik. Jellemző – inkább teoretikus - álláspont, hogy hidegháború zajlik, de legalábbis hidegháború felé tart a világ. Gazdasági megközelítésű párjához, a Kína „leválasztását” észlelő vagy kívánó eszméhez hasonlóan állami rangra sehol sem emelkedett, de sokan (politikusok, elemzők, újságírók) gondolkodnak ezen a nyomvonalon. Ugyancsak elterjedt nézet a multipoláris világ, amely ideálisan persze nem létezik, de az elképzelés kétségtelenül segít abban, hogy a világ erőviszonyait ne egyszerűen fekete-fehérben, hanem több rétegben és több dimenzióban gondolják el. Sajátosan kínai nézet a „közös jövő” elmélete, amely a „konnektivitással” karöltve ideálisan szintén nem létezik, nehéz is elképzelni, de alapja lehet bizonyos gyakorlatias kapcsolatépítéseknek.

A világrendszer és a világrendet hatékonyan befolyásolni képes erők, főképpen a különböző államok, nemzetközi intézmények erejüket és szándékaikat tekintve is meglehetősen heterogének, a szabályok stabilitása viszonylagos. Ennek megfelelően rendkívül differenciált kapcsolódási és együttműködési rendszerek alakulnak ki és működnek, amelyben az egyes aktorok méretüktől, gazdasági erejüktől, egyedi sajátosságaiktól függően tudnak működni és hatást gyakorolni. Kína ebben a hálóban a legbefolyásosabb erők közé tartozik, amely a maga érdekeit, a maga boldogulását a vele azonos ligában játszó szereplőkkel való együttműködésben és küzdelemben, illetve a saját régiójában való szereplőkkel való együttműködésben és küzdelemben tudja érvényesíteni és biztosítani. Ebből a szempontból több forgatókönyv képzelhető el a jövőben, s minden bizonnyal ezek valamilyen kombinációja valósul meg. Ha Kínának sikerül tartósan 5-6 százalékos körüli növekedési pályán tartania magát, amire egyelőre nem látszanak a garanciák, de ez a céljuk, akkor viszonylag kisebb jelentősége lesz számukra versenytársaik viselkedésének. Ha ennél nehezkesebben alakul a kínai gazdaság teljesítménye, s az elmúlt időszakot jellemző hektikus, meglepetéseket tartogató, 2-4 százalékos körüli, változó erejű növekedés lesz a jellemző, az elsősorban befelé koncentrált, kifelé kevésbé kiegyensúlyozott, nehezen kiszámítható viselkedést hozhat. Ha ennél is rosszabbul alakulna a helyzet, az már veszélyeztetné a kínai belső stabilitást, s katasztrofális hatással lehet a világ gazdaságra. A jelenleg érzékelhető gazdaságpolitikai próbálkozások az első forgatókönyvet célozzák, de meglehetősen bátortalanul, nem vállalva a karakteres strukturális reformok esetleges növekedést mérséklő hatásait. Ugyanakkor továbbra is kulcselem marad a hatékony exportra való törekvés minden lehetséges eszközzel, ami azonban a legfontosabb partnereik,

első helyen is az Egyesült Államok fenntartásai, biztonsági- és versenymegfontolásai miatt rengeteg kockázatot hordoz magában.

Kína számára Európa az Európai Uniót és egységes piacát jelenti. Az Európai Unió azonban Kínával való viszonyában igen differenciált képződmény: az uniónak és a tagállamoknak is van Kína-politikájuk. Az uniónak egyrészt kiépült intézményes kapcsolatai vannak Kínával a politikai síkon, s gazdasági egységként is funkcionál, már amennyire gazdasági egység. A tagállamok pedig külön-külön hasonlóképpen működnek. Az Európai Bizottság legutolsó ciklusában a korábbiaknál karakteresebb, felismerhetőbb Kína-politikát dolgozott ki és igyekezett követni. Ebben egyrészt határozottan magáévá tette az amerikai biztonsági- és versenymegfontolások tekintélyes részét, másrészt felmutatott valamelyes autonómiát, respektálva bizonyos, az amerikaitól eltérő európai üzleti és gazdasági érdekeket is. Az Európai Parlament korábbi kezdeményezése után teljesen félretették a csak ratifikálásra váró, jelentős európai üzleti érdekeket is képviselő, 2020-ban véglegesített EU-Kína beruházásvédelmi egyezményt (Comprehensive Agreement on Investment – CAI). 2024 októberében az Európai Bizottság differenciált kiegyenlítő vámot vetett ki a Kínában készülők elektromos járművekre. Ugyanakkor az EB meghonosította a „de-risking”, „kockázatmentesítés” fogalmát a maga szótárában, amely a kockázatosnak ítélt üzleti kapcsolatoknak, illetve az ellátási láncok kockázatosnak ítélt elemeinek kiküszöbölését jelenti. A kifejezés a főképp az amerikai politikai világban és médiában elterjedt „decoupling”, „leválasztás” alternatívájaként jelent meg, hangsúlyozva, hogy attól az elképzeléstől eltér, a leválasztás szerinte sem nem szükséges, sem nem reális. A kifejezés eleinte szinte kizárólag a kínai kapcsolatokban jelent meg, de később az úgynevezett Közös védelmi ipari stratégiában (European Defence Industrial Strategy – EDIF) is szerepet kapott, mint általában az ellátási láncok biztonsági szempontú kockázatmentesítése, kockázatkezelése.

A jól kivehető bizottsági irányvonal mögött jelentős viták és nézeteltérések vannak. Ez nyilvánvalóvá vált az elektromos járművek kiegyenlítő vámjáról folyó vitákban, s a leginkább tettenérhető a tagállamok Kína-politikáiban. Míg az amerikai politikai elitben lényegében egyetértés van a Kínával szembeni fellépés elengedhetetlenségéről, s leginkább a módozatban vannak csak eltérések, Európában sokkal színesebb a kép. Az unióban nem csak a tagországok között vannak különbségek, hanem az egyes tagállamokon belül is meghatározó nézeteltérések vannak, minek következtében egy-egy kormányváltás jelentősen meg tudja változtatni egy-egy tagállam álláspontját. Míg a nyugat-európai országok többsége igen differenciált politikát fejlesztett ki, melyben az általános biztonsági megfontolások nincsenek radikális hatással a gazdasági kapcsolatokra, a kelet-európai országok hajlamosabbak a fekete-fehér megközelítésre. Közülük is kifejezetten szélsőséges változatot valósít meg a magyar, illetve ellenkező előjellel például a cseh és a litván kormány. Ezzel együtt az uniós szabályozásban megjelenő

szigorítások, mint például az új befektetések közösségi szintű ellenőrzése, mindenkire vonatkozik, mindenkinek korlátozza a lehetőségeit.

A magyar kormány 2010 óta nagyon intenzíven igyekezett fejleszteni a kínai kapcsolatait. Azt lehetett érezni, hogy gazdasági, pénzügyi és politikai szempontból is stratégiai partnernek szeretnék látni Kínát. A vágy az Európai Unióban egyre romló magyar pozíciókkal párhuzamosan erősödött. A magyar miniszterelnök többször kifejtette, hogy Kína „a jövő győztese”. A látható átváltási szándék pontos költség-haszon elemzése persze elmaradt, vagy legalábbis nem kapott nyilvánosságot. Ennek a „gondolatmenetnek” lett eredménye először a „konnectivitás”, majd a logikailag és elméletileg teljesen értelmetlen „gazdasági semlegesség” elképzelése.

Kettő: Belső igények és lehetőségek

A két ország viszonya csak aszimmetrikus lehet, ami azt is jelenti, hogy legfeljebb Magyarországon jelenhet meg valódi, materiális belső igény Kínával kapcsolatban, Kínából nézve nyilvánvalóan a percepción kívül vagyunk. Pontosabban hosszabb ideig a béketábor részeként, ma meg talán valamennyire az Európai Unió részeként lehetünk jelen az érzékelés radarjain – politikailag. Gazdasági jelentőségünk onnan nézve nincs. Ezért már Medgyessy Pétertől kezdődően a magyar kormányok valamiféle jelet igyekeztek kitalálni, amivel érzékelhetővé teszik magukat. Ez eleinte a „Kína hídfőállása az unióban” című elképzelés volt, amelyről szépen lassan kiderült, hogy értelmetlen. Így Orbán Viktor visszatért a jó öreg „béketábor” koncepciójához. Átvettek egy csomó kínai kifejezést és bevett gondolatot, mint az „előzés a kanyarban”, „konnectivitás”, a „blokkosodás” elítélése, s Ukrajna kérdésében idézetlenül, de szorosán követik a kínai béketervet, a kínai-brazil fegyverszüneti elképzelést, s gyakorlatban is másolgatják a kínai „ország-párti semlegesség” politikáját. (Mindennek ellenére figyelemre méltó, hogy Peking már nem szerepelt a „békemisszió” decemberi lezáró fázisában.) Az azért nehezen állapítható meg, hogy az elmúlt két évben viszonylagosan megnövekedett magyarországi kínai befektetések mennyiben függenek össze ezzel a politikával. Valószínűleg van szerepe, de a folyamat fenntarthatósága biztosan nem ettől a politikától függ, hanem a kínaiak európai perspektíváitól, lehetőségeitől, terveitől.

A már a korábbi kormányok idején megindult autóipari elköteleződést a Fidesz-kormányok megfejelték az akkumulátor-iparral, amely a világpiac állása szerint egyértelműen nagyrészt kínai, kisebbrészt dél-koreai orientációt jelentett. Az autó- és az akkumulátor-ipar is elsősorban gyártást és összeszerelést jelent, első szintű (Tier1) magyar beszállítók lényegében nincsenek. Ráadásul világosan látni lehetett, hogy az akkumulátor-gyártásnak Magyarországon semmiféle beszállítói, szellemi és

kutatás-fejlesztési feltételei nincsenek. Ez igaz a később megjelent elektromos járműgyártási elképzelésekre is. A Debrecenben óriásgyárat építő CATL rendkívül speciális beszállítókkal dolgozik, amelyek érkeznek a nyomában. Közülük a legjelentősebb az Ácson beruházó Huayou Cobalt. A Szegeden megtelepedőben lévő BYD pedig egy vertikálisan integrált vállalat, lényegében nincs szüksége beszállítókra. Ha még hozzávesszük a magyarországi munkaerőpiaci helyzetet, akkor elmondhatjuk, hogy ez az egész projekt sokkal inkább tűnik ingatlanfejlesztésnek, mint iparpolitikának.

Ezeken az ágazatokon kívül az Orbán-kormányok által is kultivált örökségként jelen van még a magyar gazdaságban két kínai technológiai óriás, a Huawei és a ZTE, valamint a Borsodchem mindaddig felelősnek bizonyult tulajdonosa, a Wanhua.

A magyar kormány és a jegybank nagyon komolyan vette a pénzügyi kapcsolatok fejlesztését. Ennek céljai nem teljesen világosak annak ellenére, hogy a jegybank folyamatosan igyekezett egyfajta centrális szerepet játszani a magyar-kínai kapcsolatokban. 2013-ban kötöttek a kínai jegybankkal egy – azóta három évenként megújított – devizacsere megállapodást. 2015-ben úgynevezett Renminbi Programot hirdetett a jegybank. Ez tulajdonképpen a renminbi használatának infrastruktúráját igyekszik megteremteni. Ennek részeként törekedtek egy nem túl jelentős mértékű renminbi-tartalékot képezni, ezt szolgálta a két alkalommal kibocsátott úgynevezett Zöld Panda Kötvény. A magyar állam 2024-ben hitelt is vett fel kínai bankoktól, melyet ugyan a média igyekezett gigahitelként aposztrofálni, de az egymilliárd euró a költségvetés viszonylatában nem igazán jelentős összeg. Ennek kapcsán vetődik fel a kérdés a pontos kormányzati szándékokat illetően. Ha a kínai pénzügyi kapcsolatokat ésszerű kiegészítési lehetőségeknek tekintette, akkor ennek a célnak az érdekében önmagában nem érte meg súlyos politikai stigmákat magára vennie, de lehet, hogy nagyobb volumenű elképzelései voltak, s akkor ezekből egyelőre ennyit sikerült kipréselnie.

A magyar-kínai pénzügyi tájképhez hozzátartozik, hogy az MVM 2022-ben egy 250 millió dolláros, három évig rendelkezésre álló, általános vállalati célú hitelkeretről állapodott meg a legnagyobb mérlegfőösszegű kínai bank, az ICBC ausztriai leányával. S ide tartozik a Budapest-Belgrád vasút magyarországi szakaszának építésére felvett mintegy 700 milliárd forintos hitel is, melynek máig nem ismerjük a részleteit. A kínai állami nemzetközi hitelezési gyakorlat az, hogy magukat a hitelszerződéseket titkosítják. Azt nem lehet tudni, hogy a magyar partner kérte-e a tárgyalások során, hogy ne titkosítsák, mondjuk arra hivatkozva, hogy az állam pénzügyei Magyarországon nyilvánosak, s így azt se lehet tudni, hogy kellett-e ilyen kérésre reagálnia a kínai félnek. Az biztos, hogy az egymilliárdos hitel szerződésének titkosítását később a magyar kormány kérésére feloldották. Ugyanezért a mechanizmusért egyébként világszerte bírálják a kínai gyakorlatot.

Három: Aszimmetrikus elképzelések

Ésszerű és Magyarország számára hasznos elképzelés a Kínával való kapcsolatokban csak akkor formálható ki hatékonyan, ha annak megvannak a megfelelő gazdaság- és külpolitikai alapjai. Kölcsönösen előnyös és fenntartható kapcsolatok akkor alakíthatók ki, ha az a kínaiaknak is megéri, ha nekik is megfelelő kilátásokat nyújt. Valódi perspektíva és garancia számukra az Európai Unió és annak egységes piaca, s így Magyarországnak is – amennyiben jó kínai kapcsolatokat akar hosszú távon – elsődleges érdeke, hogy az EU és Kína között alakuljanak megfelelően a kapcsolatok. Ebből a szempontból rengeteg kulcskérdés van, amelyet széles körű viták kísérik az unióban, nézeteltérések vannak országok, iparágak, társadalmi csoportok, politikai erők között. Ez sokkal messzebbre vezet, mint a Kína-politika keretei, sokkal fontosabb is a mi szempontunkból, meg is haladja ennek az elemzésnek a kompetenciáját.

Mint tagállamnak ugyanakkor viszonylag tág lehetőségeink vannak a Kínával való kapcsolatok menedzselésére. Ebben persze egy csomó geopolitikai (és gazdasági) átváltást végig kell gondolni, különösképpen az Egyesült Államokkal való viszonyt, hiszen a mai kiélezett és sokszor átláthatatlan viszonyrendszerben a különböző relációk nagyon durva hatással vannak vagy lehetnek egymásra. Ennek megfelelően mindenképpen prioritást kell élveznie uniós tagságunknak, NATO-tagságunknak, s az ezekből fakadó következményeknek. Az ezekben a szervezetekben képviselt magyar érdekek mindenképpen figyelembe kell vennie, hogy vannak szövetségeseink, s Kína nem tartozik közéjük. Kína a nemzetközi politika negatív, hidegháborús, nem kívánatos képződményének, a „blokkosodás” termékének tartja a NATO-t, amelynek Magyarország a tagja, s amely garantálja Magyarország biztonságát. Ettől persze Magyarországnak lehetnek jó kapcsolatai Kínával, ez – főképpen az eddigi, 2002 óta kiépített bázison – ésszerű és kívánatos is, de lényeges geopolitikai kérdésekben nem követheti Kína NATO-val és EU-val szembeni irányvonalát. Ezzel esetleg lehet pillanatnyi jutalomfalatokhoz jutni, de nagy ára van, s még tartós Kína-politikát sem lehet rá építeni.

Magyarországnak ebből a szempontból (is) mernie kell akkorának lennie, amekkora. Befolyásolnia kell az EU Kína-politikáját, de figyelembe kell vennie, hogy uniónak ebből a szempontból egyfelől súlyos átváltási problémát kell menedzselnie, másfelől Kína még az EU-hoz képest is nehézsúlyú versenyző. Az átváltások, vagyis az Egyesült Államok és Kína közötti differenciált állásfoglalások és azok visszahatásai a Trump-érában vélhetően nem lesznek nehezebbek, mint korábban, hiszen az a Biden-érában is komoly nehézséget jelentett, legfeljebb nyersebb lesz a kommunikáció, s invenciózusabb a mindenkori amerikai alkupoziáció. Az unió viszont akkor tud valamennyire versenyképes maradni, ha erős, korszerű technológiákat fejlesztő vállalatokat, innovatív iparágakat, korszerű termékek és szolgáltatások tömegét tudja hatékony módon nyújtani a világ számára. Például a kritikuskak

számító zöld energiák területén az EU képtelen lesz – ahogy a Draghi-jelentés is jelezte – a kínai technológiák és vállalatok nélkül elérni a saját kitűzött céljait, ehhez belátható időn belül nem lesz versenyképes amerikai ajánlat. Ugyanakkor hagyni, hogy a kínai cégek nyaklók nélkül tarolják le az európai piacot, az nem sokat lendít az EU versenyképességén. Ebbe a célrendszerbe kell Magyarország érdekérvényesítő lehetőségeit beállítani, nem pedig az EU folyamatos gyengítésében, az integráció visszafogásában, a széttöredezésben kell érvényesülni.

S akkor itt jönnek a gazdaságpolitikai feltételek. Kína egy komplex gazdaság, számos olyan iparággal, amely világszínvonalú, sőt, élenjáró technológiákat produkál, kiterjedt kutatás-fejlesztési és felsőoktatási hálózattal, sokkal változatosabb lehetőségekkel, együttműködési kínálattal, mint amilyeneket Magyarország jelenleg igénybe vesz. A kapcsolatoknak azért ilyen, és azért ilyen egyoldalú a szerkezete, mert erre van valamelyes fogadói architektúra Magyarországon. A kínai kapcsolatokból is sokkal többet lehetne kihozni, ha Magyarország diverzifikáltabb gazdaságpolitikát folytatna, s egy innováció- és fejlesztés-centrikusabb, magasabb szintű, kiterjedtebb, decentralizált, hatékony és társadalmi értékévé vált műszaki és üzleti képzési rendszerrel bíró, tisztességes versenyvilágot produkáló élőhely lenne.

Bármilyen jövőbeli kormánynak számolnia kell mindazzal, ami már létezik a kínai relációban - kapcsolatban, beruházásban, szerződésekben. Ezek hasznot hajtanak, jórészt Magyarország számára is. Ez nem igényel különösebb kommentárt. Érdeemes figyelembe venni, hogy a Magyarországon jelen lévő kínai cégek többsége hatalmas, a glóbuszt behálózó vállalat, sokszor sokkal szélesebb tevékenységi körrel, mint amit mi a magyarországi aktivitásukból látunk. Arra általában nem nagyon lehet rávenni őket, hogy kutatás-fejlesztést telepítsenek Magyarországra, legfeljebb ha jelképesen, mert ebből a szempontból mi nem vagyunk túl jó hely, de arra igenis módszeresen rá lehet menni, hogy minél szélesebben kapcsolódjanak be az itteni fejlődésbe, elsősorban a felsőoktatáson, a kutatói kapcsolatokon keresztül. Ez ma felszínes, propaganda szinten zajlik, talán mindkét oldal részéről.

Magyarországon ma Kínának és általában a kínai kapcsolatnak nagyon rossz, pontosabban szélsőségesen megosztó a sajtója, polarizáltabb és szélsőségesebb, mint a legtöbb európai államban. Differenciálatlanabb, nem szóródnak az álláspontok, nincsenek érdemi viták rész kérdésekről, magyar érdekekről. Ennek az a magyarázata, hogy a hosszú Fidesz-kormányzás során mind az ellenzék, mind a független média nagyrésztében kialakult a kormányzat antitézisében való gondolkodás. Ez ennek köszönhetően mind tematikailag, mind attitűdjében nagyon behatárolt. Mivel Kína ügyében a magyar kormányzat európai viszonylatban nagyon merev és szélsőséges vonalvezetést képvisel, ennek antitézise is többnyire nagyon merev, szűk látókörű, akár szélsőségesnek is mondható. Viszonylag kevés hozzáértő ember van, ha vannak is időnként viták, azok is sokkal inkább „hitviták”, mint tényleges, termékeny dialógusok. Ezt a szellemi szituációt fel kellene szabadítani, bár ezt ma szinte lehetetlen kihívásnak látom.

2025. január

Krajczár Gyula